

7. RAZRED – 2. POKUS

VODA I SODA

Pribor: povećalo, stalak sa 6 epruveta, čašica, 4 plastične žličice, drvena štipaljka za epruvetu, 1 štapić s vatom, svijeća, šibice, plastična kapalica, papirnata maramica, 4 papirnatu ladice, termometar

Kemikalije: tvar **A** (NaHCO_3), kalijev permanganat (KMnO_4), destilirana voda, limunska kiselina (H_3A), sok od borovnice

KORAK 1. Promotri povećalom tvar **A** i opiši je.

___ **bijela tvar, sitni kristali, nejednake veličine, neki su sjajne površine** _____ **4x0,5 b**

Napomena: Pazi da se ne opečeš plamenom ili vrućom epruvetom.

KORAK 2. U nisku epruvetu **1** stavi jednu vrhom punu žličicu tvari **A**. Epruvetu uhvati drvenom štipaljkom i u što vodoravnijem položaju zagrijavaš donji dio epruvete dvije do tri minute. Povremeno polagano okreni epruvetu u štipaljci, ali je nemoj uspravljati. Promatraj promjene tijekom zagrijavanja. Ugasi svijeću i iznutra obriši epruvetu vatom na štapiću. Odloži epruvetu u stalak. Zabilježi sva opažanja.

___ **Stjenka epruvete se iznutra ovlažila, a izvana pocrnila** _____ **2x0,5 b**

KORAK 3. Na vatu upotrijebljenu u **koraku 2** stavi nekoliko kristala kalijeva permanganata. Promotri vatu povećalom i zabilježi opažanja.

___ **Oko kristala kalijeva permanganata vata se obojila ružičasto (ljubičasto)** _____ **0,5 b**

KORAK 4. Na vatu na drugom kraju štapića kapni jednu kap vode i stavi nekoliko kristala kalijeva permanganata. Promotri povećalom i zabilježi opažanja.

___ **Oko kristala kalijeva permanganata vata se obojila ružičasto (ljubičasto)** _____ **0,5 b**

PITANJE 1. Koji je spoj dokazan u **koraku 3**?

___ **Tekućina na unutarnjoj stjenici epruvete je voda.** _____ **1 b**

KORAK 5. U otvor epruvete **1** stavi upaljenu šibicu. Zabilježi opažanje.

___ **Šibica se ugasila.** _____ **0,5 b**

PITANJE 2. Tvar **A** je građena od atoma natrija, vodika, ugljika i kisika. Napiši kemijske simbole nabrojanih atoma.

natrij ___ **Na** ___, vodik ___ **H** ___, ugljik ___ **C** ___, kisik ___ **O** ___. **4x0,25 b**

PITANJE 3. Zaokruži slova ispred dva plina koji gase plamen.

A vodik, **B** kisik, **C** dušik, **D** ugljikov(IV) oksid, **E** ugljikov(II) oksid, **F** amonijak **2x0,5 b**

PITANJE 4. Koji je od tih plinova dokazan u **koraku 5**? Napiši njegov naziv i kemijsku formulu.

___ **Dokazan je ugljikov dioksid, CO_2 .** _____ **2x0,5 b**

PITANJE 5. Zaokruži slova ispred naziva:

a) plina koji podržava gorenje

A vodik, **B** kisik, **C** dušik, **D** ugljikov(IV) oksid, **E** ugljikov(II) oksid, **F** amonijak **0,5 b**

b) tri plina koji gore

A vodik, **B** kisik, **C** dušik, **D** ugljikov(IV) oksid, **E** ugljikov(II) oksid, **F** amonijak **3x0,5 b**

KORAK 6. Vanjsku stjenku epruvete dobro obriši papirnatom maramicom. Pogledaj povećalom tu tvar na maramici i opiši je.

___ **Crni prah, sitan, ne vide se kristali** _____ **3x0,5 b**

PITANJE 6. a) Što je ta tvar na maramici? ___ **čadja (ugljik)** _____ **0,5 b**

b) Kako je nastala ta tvar na stjenici epruvete? _____

___ **Čadja je nastala nepotpunim sagorijevanjem parafina (svijeće)** _____ **1 b**

KORAK 7. Istresi tvar iz epruvete **1** (tvar **B**) na papirnatu lađicu, promotri je povećalom i usporedi s tvari **A** (**korak 1**). Zabilježi opažanja.

___ **Tvar B je bijele boje, zrnata, ne vide se kristali.** _____ **3x0,5 b**

KORAK 8. U epruvetu **2** ulij oko 2 mL destilirane vode i izmjeri temperaturu vode. _____ **0,25 b**

KORAK 9. U istu epruvetu dodaj pola žličice tvari **A** promućkaj sadržaj epruvete, miješaj termometrom i zabilježi temperaturu. _____ **0,25 b**

PITANJE 7. Je li otapanje tvari **A** u vodi egzotermna ili endotermna promjena?

___ **Otapanje tvari A je endotermna promjena.** _____ **1 b**

KORAK 10. U epruvetu **3** ulij oko 2 mL destilirane vode i izmjeri temperaturu vode. _____ **0,5 b**

KORAK 11. U istu epruvetu dodaj pola žličice tvari **B** promućkaj sadržaj epruvete, miješaj termometrom i zabilježi temperaturu. _____ Obriši termometar i spremi ga u kutiju. **0,5 b**

KORAK 12. U epruveti **4** je otopina kiseline, u epruveti **5** destilirana voda, a u epruveti **6** lužina. U svaku od tih epruveta dodaj po 4 kapi soka od borovnice, promućkaj sadržaj epruvete i zabilježi opažanja. **Napomena: Boje se stajanjem u lužini mijenjaju.**

U epruveti **4** ___ **Otopina kiseline se obojila crveno.** _____ **0,5 b**

U epruveti **5** ___ **Voda se obojila ružičasto.** _____ **0,5 b**

U epruveti **6** ___ **Lužnata otopina se obojila zeleno.** _____ **0,5 b**

KORAK 13. U epruvetu **2** dodaj 4 kapi soka od borovnice iz čašice. Zabilježi opažanje.

___ **Otopina tvari A se obojila plavo.** _____ **0,5 b**

PITANJE 8. Vodena otopina tvari **A** je (**zaokruži slovo** uz odgovor koji smatraš točnim):

A kisela, **B** neutralna, **C** lužnata. _____ **0,5 b**

KORAK 14. U epruvetu **3** dodaj 4 kapi soka od borovnice iz čašice. Zabilježi opažanje.

___ **Otopina tvari B se obojila zeleno.** _____ **0,5 b**

PITANJE 9. Vodena otopina tvari **B** je (**zaokruži slovo** uz odgovor koji smatraš točnim):

A kisela, **B** neutralna, **C** lužnata. _____ **0,5 b**

KORAK 15. U čašu ulij oko 10 mL destilirane vode dodaj 2 vrhom pune žličice limunske kiseline i miješaj žličicom dok se kiselina ne otopi.

KORAK 16. U otopinu u epruveti **2** dodaj 10 kapi otopine limunske kiseline iz čaše. Kapalicu odloži u čašu i zabilježi opažanja. Broj dodanih kapi limunske kiseline upiši u tablicu u **koraku 19**.

___ **Dodatkom otopine limunske kiseline otopina tvari A se pjeni.** _____ **0,5 b**

KORAK 17. U otopinu u epruveti **3** dodaj 10 kapi otopine limunske kiseline iz čaše. Kapalicu odloži u čašu i zabilježi opažanja. Broj dodanih kapi limunske kiseline upiši u tablicu u **koraku 19**.

___ **Dodatkom otopine limunske kiseline otopina tvari B se pjeni.** _____ **0,5 b**

PITANJE 10. Događa li se u epruvetama **2** i **3** fizikalna ili kemijska promjena i na temelju čega to zaključuješ?

___ **Promjena u epruvetama je kemijska.** _____ **2x0,5 b**

KORAK 18. Dodaj u epruvetu **2**, a zatim i u epruvetu **3** još po 10 kapi otopine limunske kiseline. Zabilježi opažanja. Broj dodanih kapi limunske kiseline upiši u tablicu u **koraku 19**. Svaki puta kapalicu odloži u čašu.

___ **Dodatkom otopine limunske kiseline u obje epruvete se tekućine pjene.** ___ **2x0,5 b**

KORAK 19. Nastavi dodavati po 10 kapi otopine kiseline u epruvete **2 i 3** dok god primjećuješ promjene u otopinama. Otvore epruveta približi uhu. Svaki puta kapalicu odloži u čašu. **U tablicu zabilježi broj dodanih kapi u pojedinu epruvetu.**

Broj kapi otopine limunske kiseline														
Tvar A														
Tvar B														

Ukupni broj dodanih kapi otopine limunske kiseline u otopinu tvari **A** _____ **0,5 b**
 Ukupni broj dodanih kapi otopine limunske kiseline u otopinu tvari **B** _____ **0,5 b**

KORAK 20. U otvor epruvete **2** stavi upaljenu šibicu. Zabilježi opažanja.
 _____ **Šibica se ugasila.** _____ **0,5 b**

KORAK 21. U otvor epruvete **3** stavi upaljenu šibicu. Zabilježi opažanja.
 _____ **Šibica se ugasila.** _____ **0,5 b**

PITANJE 11. U tablicu upiši otkrivena svojstva tvari **A** i tvari **B**.

Svojstvo	Tvar A	Tvar B
otapanje u vodi	slabo topljiva	dobro topljiva
promjena temperature tijekom otapanja	smanjuje se	povećava se (ne mijenja se)
boja soka od borovnice	plava	zelena
pH-vrijednost otopine	lužnata	lužnata
ukupni broj kapi otopine limunske kiseline	izbrojano	izbrojano
razvijanje plina	DA	DA
plin podržava gorenje	NE	NE

6x0,25 b = 1,5 b

6x0,25 b = 1,5 b

Napomena za odgovore: otapanje – dobro topljiva, slabo topljiva ili netopljiva
 promjena temperature –povećava se, smanjuje se, ne mijenja se
 pH-vrijednost otopine – kisela, neutralna, lužnata
 razvijanje plina – DA ili NE
 plin (ako se razvija) podržava gorenje – DA ili NE

PITANJE 12. Jesu li tvar **A** i tvar **B** iste? Obrazloži svoj odgovor.

_____ **Tvari A i B nisu iste. Razlikuju se po topljivosti u vodi,** _____
 _____ **promjeni topline tijekom otapanja i različito oboje sok borovnice.** _____ **4x0,5 b**

PITANJE 13. Tvar **A** i tvar **B** imaju isti kation. Napiši znak za taj kation. (**Pomoć potraži u pitanju 2.**) _____ **Na⁺** _____ **0,5 b**

PITANJE 14. Anioni u tvari **A** i tvari **B** sadrže atome ugljika i kisika u brojevnom omjeru 1:3. Napiši kemijsku formulu ove atomske skupine.

_____ **CO₃** _____ **0,5 b**

PITANJE 15. Relativna molekulska masa aniona tvari **A** za 1 je veća od relativne molekulske mase aniona tvari **B**. Nabojni broj aniona tvari **A** je 1–, a tvari **B** 2–. (**Pomoć potraži u pitanju 2.**)

a) Napiši znakove za te anione. Anion tvari **A** **HCO₃[–]**, anion tvari **B** **CO₃^{2–}**. **2x0,5 b**
 b) Napiši kemijske formule tvari **A** i tvari **B**. Tvar **A** **NaHCO₃**, tvar **B** **Na₂CO₃**. **2x0,5 b**

PITANJE 16. a) Tvari **A** izračunaj relativnu molekulsku masu.

$$\begin{aligned}M_r(\text{NaHCO}_3) &= A_r(\text{Na}) + A_r(\text{H}) + A_r(\text{C}) + 3 A_r(\text{O}) \\&= 22,98 + 1,008 + 12,01 + 3 \cdot 16 \\&= 84\end{aligned}$$

Rješenje: $M_r(\text{NaHCO}_3) = 84$ 1 b

b) 1,06 grama uzorka tvari **B** otopljeno je u 25,00 grama vode. Otopljeni uzorak tvari **B** sadržavao je 0,46 grama kationa. Izračunaj maseni udio aniona u otopini.

$$\begin{aligned}m(\text{Na}_2\text{CO}_3) &= 1,06 \text{ g} & m(\text{CO}_3^{2-}) &= m(\text{Na}_2\text{CO}_3) - m(\text{Na}^+) \\m(\text{H}_2\text{O}) &= 25,00 \text{ g} & &= 1,06 \text{ g} - 0,46 \text{ g} \\m(\text{Na}^+) &= 0,46 \text{ g} & &= 0,6 \text{ g} \\w(\text{CO}_3^{2-}, \text{ otopina}) &= ? & &\end{aligned}$$
1 b

$$\begin{aligned}m(\text{otopina}) &= m(\text{H}_2\text{O}) + m(\text{Na}_2\text{CO}_3) \\&= 25,00 \text{ g} + 1,06 \text{ g} \\&= 26,06 \text{ g}\end{aligned}$$
1 b

$$\begin{aligned}w(\text{CO}_3^{2-}, \text{ otopina}) &= m(\text{CO}_3^{2-}) / m(\text{otopina}) \\&= 0,6 \text{ g} / 26,06 \text{ g} \\&= 0,023 \\&= 2,3 \%\end{aligned}$$
1 b

Rješenje: $w(\text{CO}_3^{2-}, \text{ otopina}) = 2,3 \%$

PITANJE 17. Napiši kemijsku jednadžbu reakcije koja se događa zagrijavanjem tvari **A**. (Pomoć potraži u koracima 2 i 5, te pitanju 4 i 15.).

PITANJE 18. Objasni sličnost ili razliku u broju kapi otopine limunske kiseline, dodanih u otopinu tvari **A** i u otopinu tvari **B** (korak 19).

Otopina tvari **B** ima veću pH-vrijednost od otopine tvari **A**, pa se za reakciju troši više limunske kiseline. 0,5 b
(Priznaje se svaki smisleni odgovor u skladu s brojem kapi.)

„... Gle, jedna duga u vodi se stvara,
I sja i dršće u hiljadu šara ...”

Dobriša Cesarić, stihovi iz pjesme *Slap*